

сектора з наданням субсидійованих послуг на конкурентній основі на територіях, які до цього не були охоплені послугами зв'язку, частка домогосподарств з телефоном у Чилі збільшилася з 16 до 74% за період 1988–2000 рр., а 25% з них були забезпечені доступом до громадських телефонів [6, с.116].

Розробка багатосторонніх норм і правил у жодному разі не повинна підняти посилення національних регуляторних механізмів та інституцій. У даному зв'язку велике значення мають три сфери національного регулювання ринку послуг: монополії, асиметричність інформації і вибір між ефективністю і справедливістю.

Основний чинник переговорів у рамках СОТ з питань державного регулювання полягає не стільки в тому, що заходи регулювання відкрито дискримінують іноземні фірми, скільки в тому, що відмінності в національних режимах потребують додаткових витрат від фірм, що працюють на світових ринках. Зусилля щодо впровадження загальних стандартів навряд чи дадуть ефект, оскільки відмінності в національних режимах регулювання відображають об'єктивні відмінності в національних умовах і перевагах. Таким чином, у багатьох сферах гармонізація режимів регулювання успіху, ймовірно, не матиме. Це не означає, що багатосторонні правила не треба розробляти. Наприклад, правила, що вимагають транспарентності і розкриття істотної інформації, можуть бути дуже корисними для боротьби з корупцією та гонитвою за рентою. Можуть бути знайдені практичні методи вирішення питань установа режимів регулювання та створення інституцій, що запроваджують ці режими в життя. Як їх застосовувати в конкретних умовах – мають визначити органи влади конкретних країн.

Ефективне внутрішнє регулювання (від розумного регулювання секторів фінансових і професійних послуг до стимулюючого конкуренцію регулювання в цілому ряді секторів мережевих послуг) є чинником, що має вирішальне значення для реалізації вигід від торговельної кооперації у сфері послуг. Досвід показав, що розробка і здійснення заходів регулювання – нелегке завдання, і в багатьох країнах спроби регулювати ринки стикаються з серйозними труднощами. Функціонування органів регулювання вимагає значних транзакційних витрат, їх персонал повинен мати високий рівень про-

фесіоналізму. Певною мірою транзакційні витрати регулювання можуть бути відшкодовані з галузевого прибутку або за допомогою механізмів регіональної співпраці – проте ефективне регулювання може забезпечуватися також за рахунок іноземної допомоги.

Визнання факту наявності взаємозв'язку між лібералізацією торгівлі та інвестицій і ефективним регулюванням сприяє рішучим крокам, спрямованим на створення сприятливих умов для реформи регулювання [8, с.16]. Країни прагнуть отримати максимальну користь від розширення глобальної конкуренції, яка стала можливою завдяки поглибленню міжнародного поділу праці і торговельної кооперації. Водночас система міжнародної торгівлі і процес лібералізації вимагають від усіх країн ухвалення певних зобов'язань на національному рівні, зокрема тих або інших зобов'язань у галузі застосування конкретних методів регулювання, відповідних положенням ГАТС.

1. Feketekuty G. Improving the GATS Architecture / G. Feketekuty // [in ed. Stephenson S.]. Services Trade in the Western Hemisphere: Liberalization, Integration, and Reform. – Wash., D.C.: OAS/Brookings Institution Press, 2000. – P. 256. 2. UNCTAD. World Bank. Liberalizing International Transactions in Services, a Handbook. – United Nations and World Bank. – N. Y.; Geneva, 1994. – 515 p. 3. Gutierrez L. The Effect of Endogenous Regulation on Telecommunications Expansion and Efficiency in Latin America / L. Gutierrez // Journal of Regulatory Economics, 2003. – № 23(3). – P. 257–286. 4. Довбенко М.В. Сучасна економічна теорія. Економічна нобелеологія: навч. посіб. / М. В. Довбенко. – К.: Видавничий центр "Академія", 2005. – 336 с. 5. Hoekman B. Protection and Trade in Services: A Survey / B. Hoekman, C. A. Primo Braga // The World Bank Policy Research Working Paper, 1997 – № 1747. – 42 p. 6. Finance for Growth: Policy Choices in a Volatile World. World Bank Policy Research Report. – N.Y.: Oxford University Press, 2001. – 212 p. 7. Vogt L. T. EU's Single Market: At Your Service? / L. T. Vogt // OECD Working Paper, 2005. – № 449. – 29 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.oecd.org/eco/surveys/eu>. 8. Hoekman B. Trade in Services, Trade Agreements and Economic Development: A Survey of the Literature / B. Hoekman // CERP Discussion Paper, 2006. – № 5760. – 55 p. [Electronic resource]. – Mode of access: <http://www.cerp.org/pubs/DP5760.asp.asp>. 9. Estache A. Accounting for Poverty in Infrastructure Reform: Learning from Latin America's Experience. World Bank / A. Estache, Q. Wodon, V. Foster-Wash., D. C., 2001. – 122 p.

Надійшла до редколегії 05.03.09

В. Мазуренко, канд. екон. наук,
Г. Буряк, асп.

МЕТОДОЛОГІЯ МОДЕЛЮВАННЯ КОРУПЦІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ СВІТОГОСПОДАРСЬКИХ ПРОЦЕСІВ

В статті розглянуто методологічні підходи до моделювання корупції як соціально-економічного та політичного явища в сучасних умовах глобалізації світогосподарських процесів.

The article discusses methodological approaches to the modeling of corruption as a social-economic and political phenomena under modern conditions of world economy globalization processes.

Ключовим процесом розвитку сучасної світової економіки є прогресуюча глобалізація, яка все більшою мірою дозволяє приватним особам і організаціям переміщувати величезні суми грошей як на внутрішніх фінансових ринках, так і з однієї країни до іншої. Даний феномен сприяє результативності системи міжнародних економічних відносин та створює системні небезпеки як для неї, так і для окремих відкритих економік. Серед численних потрясінь, які пережила національна економіка 90-х років, найбільш сильним, напевно, був шок, пов'язаний практично з одночасним переходом від закритої економіки до економіки відносно високого ступеня відкритості.

Економіка пережила дві взаємопов'язані кризи – кризу попиту і кризу пропозиції. Економічний спад, низька конкурентоспроможність вітчизняних товарів та послуг на міжнародних ринках призвели до різкого зниження ринкової рівноваги, яка не відповідала подальшим завданням розвитку. Зауважимо, що більшість економічних проблем, у тому числі й тіньова економіка та корупція, є похідними від низької конкурентоспроможності.

Унаслідок процесів демократизації та глобального поширення й інтеграції ринкових відносин, корупція набуває актуального міжнародного значення та стає інтернаціональною проблемою. Незаконні корупційні від-

носини стали заціпати інтереси й достаток не однієї, а багатьох країн світу. Жодна держава не може бути застрахована від факту корупції. Корупція притаманна всім країнам, незалежно від географічного положення, політичного устрою чи рівня економічного розвитку. Численні дослідження свідчать, що корупція приймає однакові форми й впливає на ті ж сфери економіки незалежно від того, чи відбувається це в країні з розвинутою економікою, чи – з перехідною економікою.

Корупція виступає як складне соціально-економічне й політичне явище, що зародилося у глибині віків та продовжує існувати й розвиватися у сьогоденні. Як у всякого складного явища, у корупції не існує єдиного узагальнюючого визначення. В науковій, учбовій та публіцистичній літературі існує безліч методологічно різних підходів до розуміння й трактування корупції, її класифікації, моделей, оцінки та моделювання. Це зумовило необхідність дослідження цього складного явища в рамках різноманітних підходів до його оцінки та моделювання.

Постановка проблеми. Моделювання корупції є відносно новим і дискусійним напрямком дослідження. Широкий підхід до розуміння самого явища вимагає аналізу ефективності існуючих методик та об'єктивності їх практичного використання при розробці антикорупційних заходів. На сьогодні існує в науковій літературі велика кількість економіко-математичних моделей корупції. Дослідження у цьому напрямку беруть початок з 1975 року. В рамках цих моделей досліджують різноманітні питання, що пов'язані з корупцією, проте всі під різним кутом зору. Методика моделювання є надзвичайно дієвим інструментом дослідження явища в цілому, проте відсутність єдиного системного підходу до вивчення й аналізу проблематики обмежує можливості глибокого дослідження причин і наслідків корупційних дій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Широка проблематика економічної сутності корупції, в тому числі різні її форми та моделі, а також оцінка ступеню розвитку явища у сучасній соціально-економічній системі, постала об'єктом дослідження відомих зарубіжних та вітчизняних авторів, зокрема таких як К.М.Мерфі, А.Шлейфер, Р.У.Вішні, М.Левін, Б.К. Смаржинська, С.Роз-Акерман, П.Чендер, Л. Уайльд, А.А.Васін, А.Н.Голіков, О.Агапова, В.Кузнецов, З.С.Варналії, Р.Б.Майерсон, К.Блісс, Р.Д.Телл та багато інших.

Метою статті є узагальнення основних підходів до моделювання корупції як соціально-економічного та політичного явища в сучасних умовах глобалізації світогосподарських процесів та виокремлення перспективних напрямків розробки проблеми.

Виклад основного матеріалу. Дослідження корупції досить тісно пов'язане з вивченням діяльності, спрямованої на пошук ренти (rent-seeking activity). Економічні дослідження феномена корупції, як такої, фактично почалися не пізніше 1975 року, з роботи Роз-Акерман [8], у якій корупція розглядалася як економічна поведінка в умовах ризику, пов'язаного зі здійсненням злочину і можливим покаранням за нього. Фундаментальний економічний підхід до дослідження злочину і покарання висвітлено у роботі Г. Бекера [1]. Він піднімає питання, що таке "корупція", причини її виникнення, корупція у структурі суспільства, способи боротьби з нею, економічна роль корупції, вплив моралі, динаміка розвитку корупції.

У літературі на даний момент існує велика кількість математичних моделей корупції. У рамках цих моделей розглядають самі різні питання, пов'язані з корупцією, однак, під різними кутами зору. По-перше, умовно можна виділити математичні моделі двох напрямків – дослідження зовнішньої корупції, і корумпованість організації зсере-

дини. Тут можна досить чітко простежити межу досліджень. Третій напрямок стосується дослідження таких явищ, як неоднорідність рівноважних корупційних станів, циклічність виникнення і т.п. Крім того, існують роботи, у яких розглядають вплив корупції у часткових ситуаціях.

Для узагальнення напрямків дослідження скористуємося умовною класифікацією, що була запропонована Марком Левінім [12] – модель "власник – виконавець – клієнт" (principal – agent – model).

1. Аналіз можна зосередити на відносинах "бюрократ-клієнт". Очевидно, що такий аналіз стосується проблеми зовнішньої корупції. Сюди включається проблема взаємовпливу конкуренції й корупції, проблема неправильного розподілу ресурсів, а також питання про вплив власника (наприклад, державної політики у випадку, коли власником виступає держава) на рівноважний стан гри.

2. Аналіз може бути зосереджений на проблемі "власник-виконавець" (principal-agent problem), включаючи створення "єдиної структури управління", що має на увазі розробку стимулів, інформаційної системи, правил прийняття рішень, ієрархічної структури й контролю. Внутрішня корупція з'являється, коли в парі власник-виконавець під "виконавцем" розуміють групу (ієрархія) виконавців, що знаходяться в асиметричних відносинах. Так, наприклад, виникає проблема власник – контролер – виконавець, де контролер (supervisor) – це виконавець, що перевіряє виконавця першого рівня й т.д. У такій ієрархії хабарі розподіляють й передають від виконавців більш низького рівня виконавцям більш високого.

Цей напрямок репрезентує робота А. Л. Хіллмана та Е. Катца [4], у якій автори розглядають проблему генерування громадських витрат, спричинених розсіюванням хабара в системі "хазяїн-виконавець – виконавець – ...- виконавець – клієнт" як результат конкуренції навколо позиції клієнта й кожної позиції виконавця. Власником у цьому випадку можна вважати державу, що прагне мінімізувати громадські витрати.

3. Аналіз може бути зосереджений на дослідженні перехідних процесів у корумпованій системі, її стаціонарних станів, їхньої стабільності, а також на таких явищах, як циклічність і реакції на зовнішні потрясіння, наприклад, на антикорупційні кампанії.

Принциповою роботою стала стаття С. Роуз-Акермана [8], у якій автор розглядає корупцію в умовах "зовнішніх" ризиків. Він аналізує корупцію при одному виконавці та фірмах (клієнтів), що конкурують за одержання контракту або ренти. Такий контракт отримують за допомогою хабара, що вручають конкуруючі між собою клієнти державному чиновникові – бюрократові (виконавцеві). Інакше кажучи, у цій моделі кожен клієнт намагається підкупити бюрократу з метою одержання урядовий контракт. Передбачається, що бюрократ може бути покараний за одержання хабара, він несе матеріальний і моральний збиток; аналогічна ситуація і з фірмою-хабародавцем. Дана модель є моделлю захоплення ренти за умови конкуренції тільки між фірмами; чиновник виступає в ролі монополіста. Передбачається, що уряд хоче придбати на ринку товар, що може запропонувати одна з конкуруючих фірм. Ці фірми поставляють товари, що можуть різнитись якістю й ціною. За даних умов можна розглянути наступні ситуації:

1. Вимоги уряду чітко сформульовано, ряд фірм конкурують між собою з метою отримання контракту. При цьому можливо, що

- продукт однаковий у всіх фірм;
- продукт відрізняється.

2. Вимоги уряду неточно сформульовано, ряд фірм конкурують між собою з метою отримання контракту.

3. Вимоги уряду неточно сформульовано, тільки одна фірма хоче отримати контракт (випадок двоїстої монополії).

Предметом дослідження є умови при яких контракт буде отримано "за хабар", і якою буде величина цього хабара при певній поведінці учасників і умовах надання контрактів.

Модель наочно ілюструє графік на рис. 1

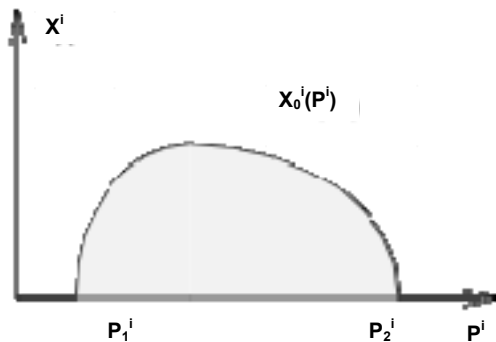

Рис. 1. Можливі межі припустимих значень хабарів для фірми

де X^i – розмір сукупного хабара, сплаченого продавцем і, P^i – ціна одиниці продукту продавця.

Функція $X_0^i(P^i)$ представляє комбінацію ціни й хабара, що дає нульовий прибуток для кожної фірми, а окреслена площа й функція $X_0^i(P^i)$ – одну з можливих форм припустимої кількості хабарів. Для кожного продавця максимально можливий хабар – $X_0^i(P^i)$, при якому прибуток фірми дорівнює нулю.

Модель дозволяє зробити важливий висновок – корупція залежить від характеру відносин між державою і приватним сектором. Ці відносини можуть заохочувати корупцію або обмежувати її.

У моделі показано, що потенційно корумповані фірми повинні бути більш ефективними за фірми, які оперують у не корумпованій економіці, щоб мати можливість заплатити досить високий хабар. Крім того, для перемоги над конкурентами фірма має володіти рядом специфічних рис – зменшувати свої моральні витрати, посилювати свій політичний вплив, що дозволяє зменшити ймовірність виявлення її участі у корупційній діяльності.

М. Бінсток [2] продовжує розпочате С. Роуз-Акерманом мікроекономічне дослідження корупції, і додає до своєї моделі ймовірність виявлення незаконної угоди і варіації розміру штрафу. У роботі також досліджено економічний ефект корупції й зроблено висновок, що ефект найчастіше негативний, хоча іноді можливі виключення.

У роботі К. Блісса й Р. Ді Теллі [3] показано, що в країнах, де зростає рівень конкуренції в економіці, іноді відбувається підйом корупції. Складність вивчення впливу конкуренції на рівень корупції полягає в тому, що конкуренція не обов'язково є екзогенним параметром, який в моделі можна змінити і побачити, яким чином він впливає на рівень корупції. Корупція у свою чергу також впливає на рівень конкуренції.

Одним з напрямків дослідження позитивної ролі корупції в усуненні наслідків неринкового розподілу ресурсів є роботи з моделювання впливу хабарництва на розподіл ресурсів за допомогою черг. У роботі Ф. Луї [6] пропонується модель розподілу ресурсів з механізмом

"живої" черги. Час, який непродуктивно витрачається на очікування в черзі можна скоротити, купивши за хабар право пройти позачергово, причому чим більше хабар, тим менший час очікування. Автор зазначає, що такий механізм багато в чому ідентичний механізму "тіньових цін" і може підвищити ефективність розподілу.

Модель, розроблена Беатою Смаржинською (Світовий Банк) та Шанг-Джин Вей (Гарвардський Університет) описує, як рівень корупції у країні впливає на прийняття рішення інвестором [10]. При високому рівні корупції у країні інвестування не буде поступати взагалі. При припустимих рівнях корупції іноземний інвестор, який володіє потужним інтелектуальним потенціалом та багатий на нематеріальні активи буде радше вкладати гроші у повністю власну фірму, ніж у спільне підприємство. Причина у побоюванні, що частина ноу хау та інших технологій може бути розкрита місцевим партнером, що буде відноситись до втрат компаній, яка інвестує. З іншого боку, при стабільному показникові технологічної складності, інвестор радше буде вкладати гроші у спільне підприємство, очікуючи перенести корупційне навантаження – отримання дозволів, реєстрацію фірми тощо, на місцевого партнера.

Модель, запропонована в роботі А. Хілмана і Э. Катца [4] розглядає бюрократію з ієрархічною структурою. Основним предметом дослідження є корупція всередині організації, що має деяку ієрархічну структуру, а головною метою аналізу є оцінка громадських витрат від корупції в такій системі. Хабар виступає предметом конкуренції з боку бюрократів. Передбачається, що організаційна структура бюрократії стала, однак за конкретні місця в ній виникає конкуренція. Бюрократ нижнього рівня за хабар "продає" клієнтові конкурентний продукт – ренту, і цим хабаром ділиться з вищим бюрократом, який, у свою чергу, ділиться частиною хабара зі своїм начальником, і т.д. Таким чином, хабар розподіляється між бюрократами з різних рівнів ієрархії.

Розрахунки доводять, що зі зростанням числа рівнів ієрархії підвищуються суспільні витрати. Даний результат підкріплює пропозиції ряду економістів конституційно закріпити обмеження чисельності й структури урядових організацій. Зниження рівня зовнішньої корупції може привести до того, що в організації зросте внутрішня корупція.

Модель Ф.Т. Луї [5] дає можливість пояснити, чому рівень корупції в країні може значно зрости у порівнянні з певними періодами в минулому, при тому, що схема покарання не зазнала змін. З іншого боку, пояснюється, чому у сильно корумпованому суспільстві звичайні заходи щодо боротьби з корупцією, наприклад, посилення контролю за бюрократами, є дорогим "задоволенням", а тому нерентабельним у порівнянні з ефектом від них.

Автор доводить, що коли суспільство стає більш по-благливым до корумпованих бюрократів, то ймовірно різке підвищення рівня корупції. Крім того, високий рівень корупції залишається сталим, навіть якщо параметри обмежувальної схеми повернуться на колишній рівень. Корупція починає вимагати більш високих затрат на перевірку і стримування. Зусилля уряду стають менш ефективними.

Висновки: Систематизація економіко-математичного моделювання корупції можлива у декількох площинах. Найбільш простою та водночас ефективною вбачається систематизація за суб'єктами корупційних відносин: власник ресурса-виконавець-замовник. Відповідно, передбачається тим самим систематизувати моделі за дослідженням рівнів, на яких виникають корупційні діяння.

Моделі мають велике практичне значення. Ефективним вбачається реальне використання їх при аналізі ситуації в економіці в цілому та за окремими її галузями для прийняття управлінських рішень на державному рівні.

1. Becker G. Crime and Punishment: An Economic Approach // Journal of Political Economy. 1968. N 76. [Эта работа является основополагающей по экономическому подходу к преступлению и наказанию]. 2. Beenstock M. Corruption and Development // World Development. 1979. Vol. 7. 3. Bliss C., Tella R. D. Does Competition Kill Corruption? // Journal of Political Economy. 1997. Vol. 105, N 5. 4. Hillman L., Katz E. Hierarchical Structure and The Social Costs Of Bribes And Transfers // Journal of Political Economy. 1987. N 34. 5. Lui F. T. A Dynamic Model of Corruption

Deterrence // Journal of Political Economy. 1996. N 31. 6. Lui F. T. An Equilibrium Queuing Model of Bribery // Journal of Political Economy. 1985. Vol. 93 N 4. 7. Murphy K.M., Shleifer A., Vishny R.W. Why is Rent Seeking So Costly To Growth // AEA Papers And Proceedings. 1993.V.53.N2. 8. Rose-Ackerman S. The Economics of Corruption // Journal of Political Economy. 1975. N 4. 9. Shleifer A., Vishny R.W. Corruption // The Quarterly Journal of Economics. 1993. V.107. N 33. 10. Smarzynska B. K. – WEI S.-J. "Corruption and Composition of Foreign Direct Investment: Firm-Level Evidence", Washington, World Bank. 2003. 11. Tavares S. Does Rapid Liberalization Increase Corruption? // Rochester Institute of Technology. 2005. 12. Левин М., Коррупция как объект математического моделирования // Независимая газета. 2.10.1997.

Надійшла до редколегії 25.03.09

О. Приятельчук, канд. екон. наук

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ УКРАЇНИ

Здійснено оцінку доцільності менеджменту людських ресурсів на державному та корпоративному рівнях. Розглянуто підходи щодо аналізу трудового потенціалу представниками школи наукового менеджменту, адміністративної школи, школи людських відносин, поведінкових наук та людського капіталу. Розглянуто функції державних органів влади, що приймають участь в регулюванні ринку праці України. Проаналізовано напрямки державних програм регулювання розвитку трудового потенціалу України та проблеми їх реалізації.

The estimation of the necessity of human resource management at the state and corporate levels has been made. The analysis made by the representatives of the next schools – scientific management (labor resources use), administrative (personnel management), human relationship school, behavioral sciences and human capital – has been discovered. The functions of the state authorities which are connected with the process of regulation of Ukrainian labor market have been viewed. And the trends in the state programs about the regulation of Ukrainian labor potential's development and the problems in their implementation have been estimated.

Дослідження людини як ресурсу, вивчення сутності понять "людські ресурси", "трудова ресурси", "людський капітал", "трудова потенція", аналіз значення даного ресурсу для розвитку та ефективного функціонування компаній проводилися ще починаючи з 30-х років минулого століття, а перші наукові обґрунтування знайшли своє відображення в роботах та економічних теоріях ще А.Сміта, В.Петті, Ж-Б.Сея, М.Портера та інших представників різних економічних течій.

Представники школи наукового менеджменту (Ф-В.Тейлор, Ф.Гілберт, Л.Гілберт) досліджували працю як основну функцію людського ресурсу, пов'язуючи ефективність її використання з досягненням оптимального співвідношення інженерно-технічних параметрів виробництва та фізичних можливостей людини.

Дослідження представників адміністративної школи менеджменту (А.Файоль, Г.Емерсон, М.Вебер) були згруповані навколо спільного припущення щодо необхідності досягнення оптимальної організаційної структури підприємства за допомогою чіткої регламентації міжособистісних відносин та чіткої ієрархії влади. Саме чіткий розподіл обов'язків та координація виконання завдань були, на їх думку, запорукою ефективного використання людських ресурсів. Результати досліджень представників даної школи можна представити сформульованими А.Файолем принципами управління людськими ресурсами, такими як: поділ праці; повноваження і відповідальність; дисципліна; єдиноначальність; єдність напрямку; підпорядкованість особистих інтересів загальним; винагорода персоналу; централізація влади; ієрархія розпоряджень; порядок; справедливість; стабільність робочого місця; ініціатива; корпоративний дух. [1]

Е.Мейо, М-П.Фолетт (представники школи людських відносин) вперше включили в дослідження людських ресурсів таку змінну, як психологічні та емоційні чинники, соціальний аспект. Поряд з фізичними характеристиками враховувався й моральний аспект управління та організації праці.

Теорії мотивації праці стали ключовими для досліджень науковцями, що належали до школи поведінко-

вих наук (А.Маслоу, К.Альдерфер, Д.Мак-Клелланд), які сформулювали ієрархічну піраміду потреб – фізіологічні потреби; потреби в безпеці; соціальні потреби; потреби в повазі; потреби в самореалізації – у А.Маслоу або – життєві потреби; потреби у відносинах з іншими; потреби зростання – у К.Альдерфера. Завданням керівництва в даному випадку є виявлення. На якому рівні потреб знаходиться людина і спонукання переходу її на якісно вищий рівень потреб. Саме під час даного стремління, намагання досягти чогось більшого людина застосовує максимальну кількість зусиль, працюючи ефективно й на благо підприємства.

Останнім часом актуальними стали теорії людського капіталу, згідно з якими людина як ресурс виробництва в процесі використання має здатність до збільшення власної вартості (придбаваючи нові знання, досвід тощо). В зв'язку з цим виникає поняття людського капіталу, прибуток від використання якого необхідно реінвестувати, таким чином примножуючи його в майбутньому.

Значення людського фактору на підприємстві визнавалось неодноразово як теоретиками, так і практиками менеджменту, зокрема Дж.Дженерал Моторс говорив: "Для функціонування організації потрібні машини, технології, капітал, люди. На перше місце я ставлю людей. Все інше без них стає непотрібним, непродуктивним" [3].

Держава, являючи собою "величезне підприємство", яке під впливом тих же законів економіки функціонує задля отримання прибутку – вироблення національного доходу, використовуючи працю свого населення, на відміну від приватних компаній розглядала людей як невід'ємну свою складову, яка за будь яких умов буде працювати. Даний підхід спрацьовував ще в умовах закритої економіки колишнього Радянського Союзу, коли не існувало конкуренції, боротьби за кваліфіковані кадри, надмірної міграції (як внутрішньої – регіональної та між самими підприємствами, так і зовнішньої). В умовах же ринкової економіки і ринок праці вимагає нових важелів регулювання та управління. Сповідуючи принципи вільної конкуренції, саморегулювання ринків за допомогою співвідношення попиту та пропозиції,